

EN NY JORDBRUKSPOLITIK?

Av riksdagsman BIRGER ISACSSON

Kritisk till såväl det socialdemokratiska utspelet i jordbrukspolitiken som till jordbruksutredningens väntade resultat är riksdagsman Birger Isacsson (h), som bl. a. visar på de enorma problem och kostnader som en alltför kraftig omställning skulle medföra. »Tar man med dessa och åtskilliga andra problemlösningar, som tvingar sig in på kostnadssidan, företer balansräkningen snart en helt annan bild än den som redovisas av de politiker och samhällsekonomer som tycks utgå från att en radikalt anorlunda jordbrukspolitik bara har en vinstsida.»

Av den hittills förda debatten om den framtida jordbrukspolitiken får man en känsla av att det finns mycket starka motsättningar om hur densamma bör utformas, kanske också den uppfattningen att konsumenternas krav på en *konsumentvänlig jordbrukspolitik* är oförenlig med jordbrukarnas krav på en *acceptabel lönsamhetsut-*

veckling. Debatten är onekligen något förvirrad. Regeringens runda löften om billigare livsmedel som av de socialdemokratiska tidningarna gjordes till en konklusion av den beryktade presskonferensen den 14 mars, har inte nämnvärt bidragit till att klara upp begreppen. Det har gått troll i ordet »jordbrukspolitik». Då emellertid jordbrukspolitiken i sin målsättning måste bli relativt långsiktig finns det all anledning att önska en saklig och positiv debatt.

1960 års jordbruksutredning har ännu inte redovisat något slutgiltigt förslag. Vad vi idag diskuterar är en starkt komprimerad sammanfattning av vad utredningens ordförande framfört i ett anförande vid Lantbruksveckan, innan utredningen hunnit ta slutlig ställning till några av de mest kontroversiella frågorna och alltså innan utredningens förslag hunnit slutjusteras. För den som med intresse följt utredningens arbete, studerat deras många expertutredningar och följt debatten, finns det emellertid möjlighet att söka ange vilka frågeställningar som är mest väsentliga och de motsättningar man har att räkna med vid den politiska

behandling som skall hinnas med fram till riksdagsbeslutet, som måste komma någon gång senast om ett år. I varje fall torde jordbruksministrernas ambition vara att det nuvarande provisoriska jordbruksavtalet skall avlösas av ett radikalt annorlunda prisavtal som skall följa som en slutprodukt av den nya jordbrukspolitiken. Den 1 september 1967 blir då detta nya historiska datum.

Parlamentariskt unik situation

Medan sålunda tidpunkten är bestämmd för tillämpningen av den nya politiken, arbetar utredningen febrilt för att hinna bli klar med sina förslag, så att de kan skickas ut innan remissinstanserna sesterstänger. Vill det sig väl kanske de första remissvaren börjar höra av sig i själva valrörelsen. Därmed kommer ytterligare bränsle att läggas på den politiska brasa som regeringen tänt i detta ämne. Allt talar sålunda för att det finns särskild anledning att fästa speciell vikt vid den senare delen av begreppet »jordbrukspolitik».

Utredningens målsättning

Utredningens målsättning sammanfattades av dess ordförande, landshövding Gösta Netzén på följande sätt:

»Jordbruksutredningen bör ha som målsättning att till minsta samhällsekonomiska kostnad åstadkomma en jordbruksproduk-

tion av lämplig storlek, att främja tillkomsten av rationella jordbruk samt att göra det möjligt för jordbrukets arbetskraft vid dessa rationella företag att följa med i den allmänna standardstegringen.»

Så långt torde alla inom utredningen vara överens. Men redan vid den omedelbara fortsättningen i anförandet kommer man i närheten av de kontroversiella frågorna, där avvägningen mellan olika synsätt och intressen gör att det börjar brännas: »Om man idag uteslutande lade samhällsekonomiska synpunkter på frågan om produktionens lämpliga storlek skulle vid nu rådande internationella priser på livsmedel en mycket väsentlig krympning av den nuvarande produktionen utgöra ett direkt samhällsintresse.» Utan tvekan finns det åtskilliga som enbart vill lägga dessa samhällsekonomiska synpunkter på jordbruksproblemets framtida lösning, mycket i debatten tyder på detta. Därmed har jordbrukspolitiken också fått ett vidare intresse.

De som vill banta ner den svenska jordbruksproduktionen till minsta möjliga kan utan tvekan finna ekonomiska argument härför. Ledamoten av utredningen, professor Assar Lindbeck har i en artikel i *Veckans affärer* anförts att på grund av vårt höga gränsskydd för jordbruksprodukter ligger de inhemska priserna ungefär 60 procent över världsmarknaden. »Av jordbrukets bidrag till bruttonatio-

nalprodukten om cirka 4 miljarder kronor utgöres nära 2 miljarder av subventioner via gränsskyddet. Stora samhällsekonomiska besparingar kan alltså göras genom en krympning av jordbrukssektorn och en överflyttning av produktionsfaktorer till andra näringar.»

Herr Netzén redovisar emellertid, att utredningen ansett det nödvändigt att ha en större jordbruksproduktion än vad som ur strängt samhällsekonomiska synpunkter kan betraktas som riktigt. Skälen enligt herr Netzén är främst två: För det första att en långsiktig bedömning av utvecklingen på världsmarknaden manar till viss försiktighet att inte bestämma den framtida produktionsvolymen utifrån dagens mycket låga världsmarknadspriser samt för det andra behovet av en godtagbar livsmedelsberedskap. Det är alltså ovissheten om framtiden som manar också utredningens majoritet att fara försiktigare fram än de renodlat nationalekonomiska kalkylerna kunde ge anledning till. Redan detta ställningstagande visar också att jordbrukspolitikens utformning inte kan lösas utan att man tar hänsyn till de särskilda förhållanden som råder beträffande jordbruksproduktionen inom och utanför landets gränser.

Det måste i detta sammanhang klaras ut, att begreppet »världsmarknad» vad gäller livsmedel inte på något sätt kan sägas vara en mätare på jordbrukets effektivitet

eller konkurrenskraft. I alla länder med en någorlunda ordnad ekonomi finns nämligen någon form av skydd för den inhemska jordbruksproduktionen. Det är mer eller mindre temporära överskottspartier som kastas ut på världsmarknaden och säljs till de priser, man där överhuvudtaget kan ta ut.

Funnes det anledning förmoda att det under överskådlig framtid funnes betryggande mängder av livsmedel till sådana bottenpriser, vore det naturligt nog för ett land med många alternativa sysselsättnings- och produktionsmöjligheter att lägga ner en skyddad jordbruksproduktion och köpa hela behovet av livsmedel till lägsta priser.

Försiktighet

Så långt har inte utredningen vågat gå då »en långsiktig bedömning manar till viss försiktighet beträffande världsmarknadspriserna». Det andra skälet är en »godtagbar livsmedelsberedskap».

Under utredningens första år, var det ett ofta återkommande argument i diskussionen, att utredningen borde kunna anvisa helt nya vägar för hur vår livsmedelsberedskap skulle kunna ordnas på ett rationellt sätt, utan att för den skull upprätthålla en betydande inhemska jordbruksproduktion. Förväntningarna på vår tids tekniska möjligheter att ekonomiskt och rationellt lösa livsmedelsberedskapen har emellertid blivit starkt grusade av den expertgrupp som haft till

uppgift att utreda denna fråga. Egentligen är det enligt denna endast tre varugrupper som det mera långsiktigt går att beredskapslagra på ett ekonomiskt och kvalitetsmässigt godtagbart sätt: *spannmål, socker och fettråvaror* för margarinframställning. Längre tids lagring av animaliska eller andra känsliga varor kräver så kostsamma anläggningar och fortlöpande omsättningar inom lagret att det inte kan bli ett alternativ till en löpande produktion inom landet.

Behovet av en godtagbar livsmedelsberedskap har lett utredningen fram till ett ställningstagande, där vår fredsmässiga jordbruksproduktion bör vara just så stor som motsvarar minimikravet på en acceptabel självförsörjning då gränserna stängs. En utbyggd beredskapslagring beträffande de tre nämnda varugrupperna samt en möjlig utslaktning av nötkreatur i ett sådant läge har fått utredningens majoritet att stanna vid en självförsörjningsgrad av *80 procent*.

Bundenheten vid 80 procent kan nu anses vara definitiv. Genom att skära ner produktionen dit binder man inte mer kapital eller arbetskraft än som ur »trygghetssynpunkt» är nödvändigt. För att så snart som möjligt — och senast 1975 — nå denna gräns bör, om inte jordbruket anpassar sig därtill, särskilda prispolitiska åtgärder vidtagas. Utredningen redovisar att självförsörjningsgraden nu kan beräknas till 95 procent.

Den överflyttning av produktionsfaktorerna *kapital* och *arbetskraft* som härigenom skulle möjliggöras räknas därvid in som en av de främsta vinsterna för samhället.

Jordbruket vill fri anpassning

Inom utredningen har högerpartiets och centerns representanter icke godtagit en sådan nedbantning av produktionsvolymen. Några större samhällsekonomiska vinster finns inte att göra, menar dessa, vid en tvångsmässig nedskärning. Vad som är väsentligt i sammanhanget är att förutsättningar skapas för uppbyggnad av effektiva företag där man kan utnyttja modern teknik och organisation. Företrädare för jordbrukets organisationer motsätter sig inte en minskning av produktionsvolymen ned till 80 procent, men menar att denna nivå skall vara ett »golv» och inte ett »tak». Några åtgärder för att genom prispress tvinga ned produktionen till denna nivå kan givetvis inte jordbrukets företrädare godtaga.

Vad är det då för utveckling som sker inom svenskt jordbruk inom ramen för den jordbrukspolitik som antogs av 1947 års riksdag. En politik som nu ofta utsätts för stark kritik av dem som snabbt vill se en helt annorlunda jordbrukspolitik i vårt land.

Det kan vara svårt att i några koncentrerade rader fånga denna

utveckling. Men låt mig ändå försöka:

Sedan 1940 har jordbruket släppt 2/3 av de yrkesverksamma ifrån sig. Strömmen av människor från jordbruket under tiden fram till nu har varit i medeltal 20.000 yrkesverksamma per år eller ca 530.000. Med familjemedlemmar rör det sig alltså om betydligt över en miljon människor. Inom jordbruket finns idag ca 260.000 yrkesverksamma. Utredningen beräknar att 150.000 av dessa driver jordbruk som är under 15 hektar åker. Hälften av dessa beräknas nu vara över 55 år. Fortsätter nettominskningen inom jordbruket i oförändrad takt i fem år är inte ens hälften kvar inom denna storleksgrupp.

Genom en ständigt förbättrad teknik har jordbruket under hela denna omställningstid sedan kriget likväl producerat jordbruksprodukter till en växande befolkning inom landet som motsvarar ungefär 95 procent självförsörjning. Nettoproduktionsökningen per år och sysselsatt var under femtiotalet ca 4 procent i genomsnitt och har under sextiotalet ökat till ca 6 procent.

En kortsiktig lösning?

Om man nu går ut ifrån att en ny jordbrukspolitik omedelbart skall kunna ge konsumenterna billigare livsmedel, får dock följande inte glömmas bort: Att av de 15 miljarder kronor som svenska konsumenterna betalar för egentliga livs-

medel går endast 4,5 miljarder till jordbruket. Vad som är väsentligare är emellertid, att om jordbruket skall kunna anpassa sig tillräckligt snabbt till en ny tid krävs mycket stora investeringar. Sådana investeringar torde knappast kunna åstadkommas i ett klimat där prispolitiska åtgärder hotar den företagsekonomiska lönsamheten. Frågor av sådan art som det här gäller mår knappast bra av kortsiktiga lösningar. Önsketänkandets filosofi måste därför ersättas med ett realistiskt och långsiktigt tänkande: *En jordbrukspolitik målsättning som stimulerar till rationella och effektiva företagsenheter!* Är vi överens om att ovissheten om framtiden nödvändiggör ett svenskt jordbruk, då måste den jordbrukspolitik som *vill vara konsumentvänlig* utformas så att den skapar förutsättningar för framväxten av tidsenliga företag. Kommer jordbruket att få en sådan atmosfär att arbeta i behöver statsmakterna eller konsumenterna inte befara några dyrbara experiment. Det svenska jordbruket har under många år visat sig äga en stor anpassningsförmåga. En progressiv jordbrukspolitik behövs nu som kan ge jordbruket ökade möjligheter till en fri och smidig anpassning till de ständigt ökade krav som ställs på all företagsamhet i dagens moderna samhälle.

Det kan emellertid befaras att de kortsiktiga lösningar som omedelbart kan ge vissa vinster kommer

att sätta sin prägel på den slutliga utformningen av 1967 års jordbrukspolitik. Jag tror därför att det kan vara av intresse att sluta denna artikel om den framtida jordbrukspolitikens målsättning, som av utrymmesskäl ändå måste bli mycket summarisk, med några frågor som dels antyder vidden av jordbrukspolitiken och dels ger de mycket kritiska något ytterligare att tänka på.

Frågetecken

Jag har ställt dessa frågor till regeringen i en debatt i riksdagen mot bakgrund av deras löften och krav den 14 mars:

Hur mycket kostar den väldiga omställning som nu föreslås genomförd? Hur många miljarder är regeringen beredd att ställa till förfogande för att snabbt bygga upp de mycket effektiva företagen? Hur blir det med valutabalansen, då vi skall importera mycket mera livsmedel? Var finns bostäderna för dem som enligt regeringen alltför länge dröjt kvar på landsbygden och som nu skall in till tätorterna? Är det inte slöseri med kapitalinvesteringar som ändå kunde slitas ut inom lantbruket? Blir det inte några ekonomiska konsekvenser för samhället av en alltför uttunnad landsbygd? Blir det inte ökade kommunikations- och serviceproblem vilkas lösning kommer att

kosta samhället mycket pengar? Hur går det med landskapsvården — hur långt skall vi släppa fram igenväxningen av odlingslandskapet? Kostar det ingenting för samhället att lösa dessa frågor för framtiden? Har de som nu vill gå radikalt fram med jordbrukets prisregleringar förstått något av sammanhanget mellan olika produkter inom jordbruksföretaget t.ex. mellan kött- och mjölkproduktionen och vilken betydelse ett sådant sammanhang också rent ekonomiskt har för konsumenten? Vad kostar det avgångsvederlag som generöst skall skjutas till för att avgången från jordbruket kan ske tillräckligt snabbt? Vad är tillräckligt snabbt? Finns det inga synpunkter på jordbrukspolitiken som ger oss anledning till försiktighet inför en ev. anslutning till EEC? Har vi inte lärt oss någonting av den nya — ja, helt förändrade syn på jordbrukspolitiken i en värld av snabbt ökande befolkning, som nu signalerats av USA:s president?

Tar man med dessa och åtskilliga andra problemlösningar som tvingar sig in på kostnadssidan, företer balansräkningen snart en helt annan bild än den som redovisas av de politiker och samhällsekonomer som tycks utgå från att en radikal annorlunda jordbrukspolitik bara har en *vinstsida*.